
GJALLARHORNET

Utges av

Svenska Arkeologiska Samfundet

Årgång 42. Nr. 4. 2023.

RESENUMRET

Jul- och

av Gjallarhornet är äntligen här!

Ja, ni läste rätt. Detta nummer *nummer*. Det beror på att den vänt under flera år tyvärr har lagt ned Ahlkvist, inte längre har möjlighet att fortsätta i denna roll. Framtiden för Samfundets resor är därför oviss. Samtidigt är möjligheterna oändliga för den som vill engagera sig och utforma Samfundets resor i framtiden.

är inte bara ett julnummer utan även ett *rese-* resebyrå, Paradisresor, som Samfundet an- och vår senaste reseansvarig, Hélène Borna-

För att ge er en bild av vad Samfundets resor inneburit under 2000-talet har vi i detta nummer inkluderat en reseberättelse från Samfundets möjligen sista resa, den som genomfördes i år. Vi har också bett Nils Ringstedt som tidigare varit reseansvarig och deltagit i många av Samfundets resor att sammanställa en rapport över resorna under 2000-talet. I detta nummer presenteras del 1 av den rapporten. Del 2 kommer i nästa nummer. Båda delarna kommer sedan finnas tillgängliga som en sammanhållen rapport på vår hemsida och som komplement till Nils tidigare rapport rörande Samfundets historia. Som konsekvens skjuts del 2 av artikeln om undersökningarna i Sandby borg också fram till nästa nummer.

I detta nummer presenterar vi också nyheter rörande vår publikation *Current Swedish Archaeology* från redaktörerna Ing-Marie Back Danielsson & Elisabeth Niklasson, samt en spännande artikel av Frida Palmbo rörande rödockragravar i Norrbotten, en unik gravtyp som blivit aktuell i samband med de allt vanligare markberedningsskadorna.

Vi avslutar numret med utlysningar av medel från både Tengborgs stipendiefond och Svenska fornminnesföreningens olika stipendier, samt upprop då Samfundet är i behov av en resesamordnare.

Till sist! Glöm inte att nominera den arkeologiska rapport ni tycker var bäst under 2023 till Samfundets pris för bästa arkeologiska rapport, Gyllene skärsleven.

Det är vår förhoppning att alla kan hitta något intressant att läsa och få en trevlig arkeologi-jul!

Jhonny Therus & Per Nilsson

info@arkeologiskasamfundet.se

Innehållsförteckning

Ordföranden har ordet.....	3
<i>Mikael Eboskog</i>	
Vad är framtiden för Samfundets resor?	4
<i>Jhonny Therus</i>	
Nyheter om CSA	5
<i>Ing-Marie Back Danielsson & Elisabeth Niklasson</i>	
Grottmålningar och amfiteatrar – Samfundets resa till södra Frankrike ...	6
<i>Per & Christina Andrén</i>	
Svenska Arkeologiska Samfundets resor	
– en lång tillbakablick. Del 1.....	10
<i>Nils Ringstedt</i>	
Stensättningar med rödockra	
– en unik fornlämningstyp i Norrbotten.....	26
<i>Frida Palmbo</i>	
Nya avhandlingar.....	31
Andra avhandlingar under 2023.....	32
Upprop, notiser och utlysningar.....	33

GJALLARHORNET utges av Svenska Arkeologiska Samfundet.

Redaktörer:

Jhonny Therus, jhonny.therus@arkeologgruppen.se

Per Nilsson, per.nilsson@ostergotlandsmuseum.se

Ordföranden har ordet

Så var 2023 slut, ett år både av ljuspunkter och av orosmoln.

Vi har fått nya doktorer inom arkeologi under året, det har också varit en fokus på publik arkeologi i och med SVT:s satsning Historieåret och det är fortsatt full fart inom uppdragsarkeologi i flera regioner. Ämbetet har hunnit med sin omorganisation och arbetar vidare med åtgärder inom uppdragsarkeologin.

Det finns dock orosmoln på arkeologihimlen. Inflationen och räntenivåer med en begynnande lågkonjunktur har slagit hårt mot regioner och kommuner. Detta har i vissa delar av landet redan fått effekt på arkeologiska uppdrag. Dessutom för våra regionala museer har detta ytterligare ansträngt läget för en redan ansträngd sektor.

Uppdragsarkeologin fortsätter att dras med systemfel som t.ex. saknande av en tydlig forskningsriktning av resultaten från uppdragsarkeo-

login, men även för allmänhetens tillgång till dessa resultat för att nämna två av systemfelen.

Det blev inte ett år av framtidsoptimism som många hade hoppats på efter covidåren, men det finns ljuspunkter. Forskarskolan GRASCA har t.ex. visat på kraften i arkeologi och vårt sätt att förstå och beskriva samhällen och människor, att arkeologi är en framtidsbransch och har en plats inom många samhällssektorer. Jag hoppas och tror på att 2024 blir ett bra och ett bättre år för arkeologin.

Önskar alla samfundets medlemmar en riktig God Jul och ett Gott Nytt år

Mikael Eboskog
Ordförande

Vad är framtiden för Samfundets resor?

Av Jhonny Therus, vice ordf. & Gjallarhornsredaktör

I och med 2023 har Samfundet genomfört sin sista resa i den form som existerat under de senare åren.

Samfundet tackar Hélène Borna-Ahlkvist som varit reseansvarig sedan innan pandemin och som nu avsagt sig uppdraget. I dag står vi också utan samarbete med en resebyrå då Paradisresor, vilka vi rest med under många år, lagt ned sin verksamhet. Frågan om Samfundets resors framtid är därför högaktuell.

Resorna har varit en återkommande del av Samfundets verksamhet sedan lång tid tillbaka och avspeglat såväl medlemmarnas som reseansvarigs intressen och kontakter. På senare år har de ofta gått till östra Medelhavsområdet, men rese mål och samarbetspartners har varierat, vilket Nils Ringstedts sammanställning i detta nummer och nästa visar. Under 2000-talet har vi besökt:

2004 Kina

2006 Italien: Etrurien-Kampanien

2008 Turkiet: Ionien

2010 Syrien & Jordanien

2011 Lettland & Litauen

2012 Cypern

2014 Kreta

2016 Sicilien

2018 Klassiska Grekland

2023 Södra Frankrike

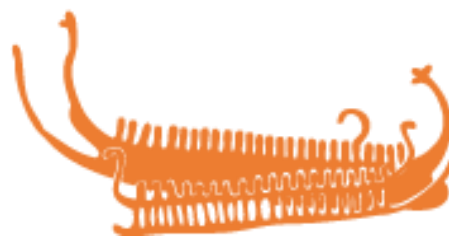
Resorna har varit fullmatade med klassiska besöks mål, men även haft utbildande ambitioner och t.ex. i fallet med Kina-resan ledde till samarbete mellan svenska och kinesiska arkeologer. Vi skal i sammanhanget också påminna oss om att Samfundet även arrangerat mindre omfattande resor och exkursioner inom Sverige, t.ex. i samband med årsmötet och tidigare arkeologmöten. Vi har också samarbetat med Svenska fornminnesföreningen och Historiska museets vänner.

Niklas Hillbom som varit den uppskattade guiden för de senare årens resor har meddelat att han gärna fortsätter samarbeta med oss om vi är intresserade. Det kan vara möjligt genom hans eget företag eller i samarbete med någon annan resebyrå.

Jag har även varit i kontakt med Svenska fornminnesföreningen (SFF) som är positivt inställda till att samarbeta med oss i någon form kring gemensamma resor om intresset finns. Precis som vi arbetar SFF för tillfället med att starta upp sin reseverksamhet efter pandemin och två förslag de arbetat med är en resa till södra Danmark och norra Tyskland med vikingatids- och medeltids-tema och en resa till Gotland.

Vad vill vi med Samfundets resor? Möjligheterna är oändliga. ***Vi efterlyser därför intresserade av att organisera Samfundets resor i någon form.*** Annars blir vi kanske tvungna att lägga ned den verksamheten. Hör av er till styrelsen på info@arkeologiskasamfundet.se

Nyheter om CSA

– VR-bidrag och löpande publicering online av forskningsartiklar

Av Ing-Marie Back Danielsson och Elisabeth Niklasson, CSA:s huvudredaktörer

Tidskriften *Current Swedish Archaeology* (CSA) har funnits sedan 1993, då det första numret gavs ut av Svenska Arkeologiska Samfundet.

CSA utkommer med en volym per år, oftast i december. Med början i januari 2024 kommer forskningsartiklar som godkänts genom peer-review-processen både att publiceras löpande online på tidskriftens web-plattform (<https://publicera.kb.se/csa>) och i det fysiskt tryckta numret. Den löpande publiceringen gäller endast forskningsartiklar (open access såklart). Tidskriftens omtalade och ofta refererade keynotes med tillhörande diskussion samt notiser och recensioner, kommer som vanligt ut online och i tryck samtidigt.

CSA ligger fortfarande i framkant när det gäller innovation och kvalitet. Det var en av de första tidskrifterna att huseras på Kungliga Bibliotekets nationella och digitala plattform för vetenskapliga tidskrifter. CSA är också den enda arkeologiska tidskriften i Sverige som er-

höll bidrag av Vetenskapsrådet i år. VR-bidraget ges till tidskrifter av högsta vetenskapliga kvalitet som främjar förnyelse inom området.

Med löpande publicering av forskningsartiklar erbjuder CSA nu ytterligare en möjlighet att effektivt nå ut med nya, aktuella och spännande arkeologiska rön till såväl en nationell som en internationell publik. Vår förhoppning är att löpande publicering ger CSA en ständig aktualitet och bidrar till att öka antalet besökare till webb-plattformen, som generöst erbjuder samtliga publicerade volymer i open access. Som enda arkeologiska tidskrift i Sverige med internationellt fokus utgör den en ovärderlig plattform för att rapportera om arkeologiska upptäckter, sprida vetenskapliga resultat och samverka med ett vidare forskningsfält.

Välkommen med ditt bidrag till Sveriges ledande tidskrift i arkeologi!

Grottmålningar och amfitestrar – Samfundets resa till södra Frankrike

En reseberättelse av Per & Christina Andrén, Kronobergs Arkeologiska Förening.

Under en vecka i maj 2023 deltog vi i en resa till södra Frankrike ordnad av Paradisresor i samarbete med Svenska Arkeologiska Samfundet.

Vår kunnige guide under resan var arkeolog Dr. Niklas Hillbom, som genomfört många resor genom åren. Dock var det även för honom första gången att nu träda in i de grottor där tidiga människor målat, ristat, skulpterat och genomfört ritualer för 20-40 000 år sedan. Många grottor är stängda för besök men Paradisresor hade sparat upp platser som får besökas med noggranna restriktioner vad gäller gruppstorlekar, besöksfrekvens, fotoförbud osv. Resan var "kronologiskt planerad" så att vi började med grottbesöken för att senare träda in i antikens värld. Efter landning i Toulouse for vi med buss till 1600-talsstaden **Les Eyzies**, som ligger nära den berömda Lascauxgrottan. Den grottan får dock inte besökas i original utan istället som en replik. Vi skulle få besöka originalgrottan Font-de-Gaume, som låg 500 meter från vårt hotell. Hotellet var inrymt i ett 1600-talshus med

många trappor, vinklar och vrår och som tidigare bedrivit kvarnverksamhet. En verkligt idyllisk plats på jorden.

Andra dagens morgon vandrade vi bort till "vår grotta" **Font-de-Gaume**. I den vänstra grottöppningen fick vi lämna våra väskor och i den högra fick vi träda in i grottsystemet under ledning av en erfaren lokal guide och Niklas Hillbom, som förberett oss väl. Vissa passager var smala så man fick gå sidledes in och ibland öppnade sig grottsystemet till katedraler med stalaktiter och stalagmiter och – målningar! Målningar med bevarade färger och djur i naturliga storlekar - säkert och konstnärligt fångade. Grottorna var sannolikt rituella platser. Möjligen bodde man i grottöppningarna.

Vi besökte därefter ett överhäng - **Abri de Cap Blanc** - som inte är en grotta men en skyddad klipplåta på en bergskant med ett utskjutande tak över. Även här har skulpturer av djur formats och här har man funnit ett välbevarat skelett av en kvinna 15 000 år gammalt, som

man gjort en replik av med alla hennes hittade smycken. I den lilla idylliska staden Les Eyzies finns också ett mycket fint **Nationellt (!) förhistoriskt museum** – det andra finns i Paris. Här fick vi en göra en vandring med en mycket kunnig lokal guide och hade då stor nytta av de "whispers" vi fick i öronen så att vi hörde väl guidens berättande utan att de störde övriga besökare. I entrén möttes vi av en stor mammut och sedan mötte vi neanderthalare med barn, vackra smycken, konstverk och

Vår kunnige guide Dr Niklas Hillbom utanför grottan Font-de-Gaume.

mycket, mycket annat från denna gamla tid. Museet klänger på en bergskant och från övervakningen kan man gå ut på en bergsterrass och tillsammans med en Cro magnon-människa i sten blicka ut över dalen.

Dagen därpå gick färden något söderut till den berömda grottan **Pech Merle** med bl.a. sina prickiga hästar. Dessa hästar tror man nu har funnits i verkligheten enl. genetiska studier då detta "leopardfläckiga" anlag har kunnat påvisas. Även här får man gå in och komma nära både grottmålningar, förstelnade fotspår kanske efter mänsklig dans och också rivmärken på grottväggarna efter grottbjörnars klor. Dessa björnar bodde här samtidigt med att människor genomförde sina ritualer.

Under denna något regniga dag övergick vi till först **medeltidens** och sen **antikens** värld, båda ett antal tiotusen år yngre än grottorna. Nu blev det en helt annan typ av mänskliga etableringar. Först på tur stod staden och befästningen **Carcassonne**, som vi först skymtade på sin höjd genom regnvåta bussfönster och sedan fick vandra runt i. När vi senare kom hem till Sverige fick vi lära oss att "Carcassonne" är ett populärt spel, som vi fick testa hemma hos ett barnbarn! Utanför **Narbonne**, sydväst om Provence, besökte vi ruinerna av nästa befästning kallad **Ensérune** med historia som sträcker sig från 575 f. Kr. till 200 e. Kr. Det är ett s.k. "oppidum" dvs en befästning på en höjd och har haft stadsliknande karaktär. Detta oppidum var omgivet av åkrar där en yta legat runt en sjö som senare dikats ut. Åkrarna var formade som tårtbitar runt sjön och detta mönster är fortfarande kvar trots att sjön är borta.

Vi fortsatte till nästa oppidum kallat **Ambrussum**, men nu i ruiner. Nedanför den höjden rinner en flod där romarna byggt en flervalvig bro där ett valv fortfarande återstår. Valvbyggande var en romersk uppfinning. På flera ställen från Narbonne till Ambrussum såg vi spår av **Via Domitia** – den stensatta väg som romarna byggde för att förbinda "Provinsen" med Romarriket.

Valvbron nedanför Ambrussum och den bevarade Via Domita som kunde följas hit från Narbonne.

Man ser hur mycket den använts genom slitaget av hästvagnars hjul mot stenen. Tydligt är bredden mellan hjulen standardiserad till 1435 mm precis som vår järnvägsbredd i Sverige.

Vi har nu nått fram till **Arles** där också van Gogh (1853-1890) bodde och verkade under en tid. Staden vid floden Rhone har promenader där man ser hur han stått och målat olika välkända motiv. Här såg vi också kejsar Konstantins badanläggning och vi såg romarnas förråd här i Arles kallad Kryptoportik där lager lagts upp för allehanda varor. I Narbonne hade vi tidigare sett liknande lager där kallat Horreum.

I Arles såg vi också resans första amfiteater och fick höra berättas om dessas sinnrika konstruktioner med flera våningar under "scengolvet" varifrån överraskningar kunde trollas fram för publiken. Också konstruktioner för att skugga och svalka publiken med ett slags inbyggt

"sprinkler-system". Dessutom var de konstruerade för att ge god akustik. Nu hade de mänskliga ritualerna tagit en annan form än i grottorna.

Andra skickliga romerska konstruktioner har med **vattendistribution** att göra som den välkända **Pont-du-Gard** och den mindre kända Barbegal. Pont-du-Gard är ju avbildad på 5 Euro-sedeln men är vackrare i verkligheten. Pont-du-Gard ledde vatten till staden Nîmes där vattnet sedan delades upp via ett "divisum" i tio olika ledningar vidare ut i staden.

Barbegal är en liknande akvedukt men inte så välbevarad. Den ledde fram till en brant sluttning där två rader med åtta kvarnar i vardera raden var placerade med en trappa i mitten. De malde 4,5 ton mjöl dagligen till de 30 000 invånarna i Arles.

När vi följde via Domitia så kom vi också till **Glanum**, som länge var en keltisk/gallisk upp-

Horreum i Narbonne och resans första amfiteater i Arles.

Akvedukten Pont-du-Gard är avbildad på 5 Euro-sedeln men är vackrare i verkligheten. Den ledde också vatten till staden Nîmes

rorsstad mot romarna med rötter från 400 f. Kr. fram till 200 f. Kr. innan romarna tog makten. Här fanns ursprungligen en viktig vattenkälla längst uppe vid berget. Kanske det var här Asterix och Obelix hörde hemma. Åtminstone såldes den tidningen i museioskens där.

I staden **Nîmes** kan man med hjälp av brunnslöcken och andra markeringar i gatorna se att den staden en gång i tiden tillägnades den 10:e romerska legionen, som tidigare varit på uppdrag i Egypten. Deras krokodilsymbol förklaras av detta. **Triumfbågarna i Glanum och Orange** fick vi noggrant presenterade för oss med många detaljer, som visade på romarnas storhet och motståndarnas svagheter.

Marseille blev vårt sista besöksmål. Staden var innan den romerska tiden en grekisk koloni kallad Marsalia. **Musei d'Histoire** vid den arkeologiskt undersökta ursprungliga hamnen var mycket sevärt liksom flera andra museer under vår resa. I denna stads centrum ligger en stor

marina och längst ut mot havet har man nu gjort en **replik av Cosquer-grottan**, som hittades av dykare då grottöppningen hamnat under Medelhavets yta. Vi kunde alltså avsluta vår resa med ytterligare ett grottbesök genom att ta hissen ner till denna "undervattensreplik" och på nytt få uppleva grottmålningar med bl.a. de annars ovanliga motiven av pingviner (numera utdöda här).

Detta var för oss en unik resa som gav mycket stor behållning. Vi vill tacka Paradisresor och vår guide Niklas Hillbom med en bild på blommande acantus från vårt besök vid Horreum i Narbonne.

*Per och Christina Andrén.
pc.andren@gmail.com*

*Brunnslock i Nîmes
och en blommande ac-
antus i Narbonne*

Svenska Arkeologiska Samfundets resor – en lång tillbakablick. Del 1.

Av Nils Ringstedt¹

På uppdrag av Samfundets styrelse, då Agneta Åkerlund var ordförande, fick jag som styrelseledamot utreda *Samfundets historia 1947-2001*. Rapporten var klar och överlämnades 2002. Den fullständiga utredningen finns på Samfundets hemsida www.arkeologiskasamfundet.se. I rapporten nämns (s. 6) att Samfundet under 1960-talet gjorde upp planer på utlandsresor. En resa till Istanbul genomfördes finner jag vid genomläsning av rapporten. Vidare skriver jag ”att Samfundets sekreterare under årens lopp gjort mycket stora och aktiva insatser för att upprätthålla verksamheten med program, resor, förtäring vid möten m.m.” Tyvärr har jag inga uppgifter i rapporten om resor utöver den till Istanbul. En sammanfattning av rapporten publicerades 2002 i Gjallarhornet.

I Gjallarhornet nr 3, 2017, skrev jag en kort sammanfattning av Svenska Arkeologiska Samfundets resor åren 2002 – 2016. Nu kommer jag att i detalj skildra dessa resor fram till och med den sista jag deltog i år 2018. Min skildring bygger på mina tidigare artiklar i Gjallarhornet.

Kina-resan år 2004

Samfundet gav mig 2002 i uppdrag att tillsammans med Magnus Fiskesjö, chef för Östasiatiska museet, planera en resa till Kina. Tanken var att genomföra resan år 2003. Jag var Samfundets ordförande åren 2003 - 2004. Dock sköts resan upp till oktober 2004 för det utbröt en SARS-epidemi i Kina år 2003, vilket lade hinder i vägen. Magnus Fiskesjö fick dock förhinder för resan, men vi fick en utmärkt guide i nu framlidne Per Olov Leijon.

Oktoberresan blev enligt min mening en succé. Vi hade överläggningar med olika kinesiska institutioner i Peking/Beijing och var inbjudna till Svenska ambassaden. Samfundet hade i Beijing ett halvdagssymposium 11 oktober med företrädare för *The Chinese Institute of Archaeology* och *Chinese Academy of Social Sciences*. Då diskuterades önskemål om närmare

arkeologiskt samarbete mellan Sverige och Kina liksom vid ytterligare ett par tillfällen under resan. Vid halvdagssymposiet togs samlarbetsfrågor upp av generaldirektören för institutet, professor Liu Qing Zhu. Denne framhöll att institutet hade goda kontakter med Östasiatiska museet och anknöt till tidigare svenska arkeologiska insatser i Kina, initierade av Johan Gunnar Andersson. Professorn framhöll att flera stora västeuropeiska länder har ett utvecklat samarbete med Kina men att sådant samarbete saknades med Sverige! Institutet skulle sätta värde på att ha konkreta samlarbetsprojekt med Sverige.

Samma kväll höll svenske ambassadören i Kina, Börje Ljunggren, en mottagning för Samfundets resenärer med ett stort antal inbjudna kinesiska gäster från olika arkeologiska instanser. I ett tal anförde ambassadören att ambassaden önskade främja samarbete mellan Sverige och Kina ifråga om bland annat arkeologi. En fråga som låg ambassadören varmt om hjärtat var att få till stånd en gemensam utgrävning eller en svensk/kinesisk utställning som skulle bygga på de föremål från Yangshao, som Johan Gunnar Andersson en gång samlade in. Det borde kunna ske om de samlingar återfanns som Johan Gunnar Andersson samlade in och återände till Kina men som försvann under kriget. Några föremål har påträffats i staden Nanjing.

Samlarbete mellan Sverige och Kina på flera plan aktualiserades även under en middag 12 oktober till vilken ställföreträdande generaldirektören Zhang Bai för kinesiska riksantikvarieämbetet (*State Administration of Cultural Heritage People's Republic of China*) inbjöd Samfundets resenärer.

Jag vill gärna upprepa vad jag skrev 2004 i Gjallarhornet om de tankar om samarbete som togs upp vid dessa tre tillfällen:

1. Utbyte av erfarenheter i stort på det arkeologiska området mellan Sverige och Kina, t ex ge-

1. Författaren var Samfundets resehandläggare åren 2002 – 2014, då professor Lars Larsson tog över.

nom att utväxla engelskspråkiga rapporter och liknande.

2. Planering och genomförande av gemensamma utgrävningar i Kina.

3. Särskilt utbyte av erfarenheter när det gäller arkeologisk konserveringsteknik.

4. Överväga och genomföra en gemensam utställning av arkeologiskt material.

5. Utbyte av erfarenheter rörande tillämpning av respektive lands kulturminneslagstiftning.

6. Samarbete rörande idéer för att komma tillrätta med den illegala handeln med artefakter och konstföremål.

Vid hemkomsten redogjorde jag för dessa tankar för dåvarande riksantikvarien Inger Liljequist. Hon lovade då att ämbetet skulle se närmare på dem och informera Samfundet. Ett organiserat kinesiskt-svenskt samarbete torde också kräva något slags organiserad samordning mellan institutioner i Sverige. (Professor Anders Kaliff i Uppsala senare deltog i ett projekt i Kina.²)

Jag vill här även nämna att i februari 2005 fick jag ett brev från ambassadör Börje Ljunggren rörande förslag till samarbete med Kina. Företrädare för Chinese Academy of Social Sciences i Beijing föreslog ett samarbetsprojekt mellan svenska och kinesiska arkeologer – en utgrävning vid Xipo i Henan-provinsen. Platsen hör till den s.k. Yangshao-kulturen och är daterad till ca 6000 – ca 5500 före vår tid. Det framgår vidare att Johan Gunnar Andersson (ibland kallad Kina-Gunnar), Östasiatiska museets förste föreståndare och upptäckare av Yangshao-kulturen, var aktuell i Kina detta år i två sammanhang. Det gällde dels en utställning hösten 2005 i Förbjudna staden rörande svensk-kinesiska relationer. Av Andersson insamlat

material skulle ställas ut. Vidare var tanken att med hjälp från Sverige ha en ny utställning om Andersson i *Zhoukoudian Beijing Man Site Museum*.

Brevet tillställde jag kulturminister Leif Pagrotsky, riksantikvarie Inger Liljequist, professor Anders Andrén, Stockholms Universitet samt Statens museer för världskultur (SMVK). I Gjallarhornet 2005 informerade jag även om att jag av Institute of Archaeology, London, meddelades, att ett nytt *International Centre for Chinese Heritage and Archaeology* hade bildats. Det är ett samarbete mellan *The School of Archaeology and Museology at Peking University* och *The Institute of Archaeology, London*. Enligt brevet var tanken att bygga upp ett nätverk i Europa med Kinaforskare inom arkeologin. Det var alltså ett givande besök som Samfundet gjorde i Beijing – och nu till vår resa genom Kina!

Vi besökte förstås de oerhört intressanta grottor som Peking-människan bebodde i *Zhoukoudian* 50 km sydväst om Beijing. Andersson identifierade dessa grottor och han finns och nämns på en skylt på platsen! Grottorna be-

Samfundet på besök vid fyndplatsen för Pekingmänniskan som är vid skylten på bilden.

². Anders har meddelat mig att det pågick ett samarbete med Kina – ”*The Sino-Sweden Archaeology Forum*”- åren 2005 – 2007. Det var Riksantikvarieämbetet tillsammans med CASS (*Chinese Academy for Social Sciences*). Anders initierade samarbetet. Hösten 2005 ägde en konferens rum i Beijing med efterföljande exkursion till Yangshao och flera andra platser. Det var ett tiotal arkeologer från UV som deltog liksom även RAÄ:s dåvarande styrelseordförande Bengt K O Johansson. En uppföljande konferens var planerad till Stockholm 2007 men blev inte av. Därefter har inte samarbetsfrågan tagits upp igen. Det var synd för Sverige och svensk arkeologi hade enligt Anders enastående gott renommé i Kina vid den tiden. En publikation gavs dock ut av Riksantikvarieämbetet med Anders som redaktör. Titeln är *Archaeology in the East and the West*.

Skulptur av Pekingmänniskan bredvid författaren

boddes av förmänniskor ca 500 000 – 200 000 före vår tid. Även senpaleolitiska människor slog sig ner i grottna. Ett intressant museum på platsen visade stenartefakter och ett skallben i original från Peking-människan. Från Peking-människans grottor kom vi till *Liulihe* där ett museum ligger på platsen för den forna huvudstaden *Yan*, Västra Zhou (ca 1027 - 771 före vår tid). Museet är uppfört över storgravar innehållande stridsvagnar och hästar.

Nära Beijing finns en intressant arkeologisk plats, *Dabaotai*. Det är en mäktig, ja jättelik kammargrav – en gång i träkonstruktion. Den hörde till Västra Han-kulturen, daterad till första århundradet före vår tid. Platsen var överbyggd med ett museum och med tre framskrapade stridsvagnar in situ.

En mycket intressant plats vi kom till är staden *Anyang*. I dess omgivning har stora fynd gjorts av s.k. orakelben med kinesiska tecken. Särskilt spännande var det att besöka en av den kinesiska bronsålderns stora fyndplatser, ruinstaden *Yin* från Shang-dynastin (ca 1500 – 1027 före vår tid). Här finns stora palatsgrunder samt rekonstruerade gravar. *Yin* var huvudstad under sen Shang. Staden nämns på orakelben. Här pågår grävningar sedan år 1928. En imponerande kammargrav övertäckt in situ, Lady Fu Haos grav, innehåller 1600 kg brons (fördelat på 201 kärl plus vapen och verktyg), 756 jadeföremål samt 11 människooffer mm.

I närheten finns 13 väldiga kungagravar – den största 117 meter lång. Ca 3000 människor har offrats i en grav på olika avsatser. I ett palats-

museum visas en grop med ca 17 000 orakelben – ett slags arkiv/bibliotek – jämte en offrad väktare – samt en överbyggd jättegrav med sex stora vagnar jämte hästar.

I den gamla huvudstaden *Luoyang* (Östra Zhou, ca 722 -221 före vår tid) besåg vi Drakportens grottor (*Longmen*) med ca 100 000 ut-huggna Buddhastatyer från ca 500 – 1000 efter vår tid, den största 17 meter hög, den minsta 2 cm. Utanför Louyang ligger *Erlitou* – en tidig bronsåldersstad från ca 1800 – 1500 före vår tid, enligt vissa forskare tillhörande Xia-dynastin. Utgrävningar har fått fram stora palatsgrunder, verkstäder för bronsgjutning och keramiktillverkning, vidare gravar, rest av stadsmur samt ett nät av vägar. Det största palatset täcker ca 10 000 m² yta. Kanske 6 kilometer från Erlitou besökte Samfundet *Yanshi Palace Remains* – en Shanghuvudstad med palatsgrunder, en jättelik rekonstruerad damm med till- och avloppskanal – ett embryo till en framtida arkeologisk park.

Jämte kinesiska arkeologer grävde Kina-Gunnar i *Yangshao* och fann en tidig neolitisk kultur (ca 5 000 – 3 000 före vår tid). Grävningarna lade grunden till den moderna kinesiska arkeologin. Det var en äventyrlig bussresa till platsen! Förhinder uppstod på grund av en raserad väg beroende på dåligt väder. Vi fick försiktigt vandra ner för en ravinslutning och uppför den motsatta för att nå vägen – bussen blev kvar på andra sidan. Vi kom till *Yangshao Cultural Museum*. Det invigdes på platsen 80 år efter Anderssons upptäckt. Under promenaden dit på den smala vägen avslöjade lössjordsprofilen vid sidan av vägen lager på lager av keramik och benrester!

Resan förde oss till staden *Sammenxia*. Här besöktes *Guo State Burial*, en bronsåldersboplats från *Västra Zhou* med lokalt museum byggt över framskrapade stridsvagnar med 10 hästar och med föremål från grävningen. Vidare besökte vi ett imponerande museum vid Gula floden med föremål från utgrävda 800 gravar från staten Guo – bronser, jade samt – in situ – mäktiga gravar med hästar, vagnar, människor mm. Enbart en grav innehöll 19 vagnar med 2 hästar per vagn – en imponerande syn! I kunga-graven – inne i museet – har 5239 föremål grävts fram, bl.a. Kinas först påträffade järnsvärd.

Xian var slutpunkt för den spännande fältresan. Höjdpunkten är den förste Qin-kejsarens gravhög – 120 meter hög och 3 kilometer i omkrets! Och naturligtvis hans jättelika terrakotta-armé som är överbyggd med stora museihallar (*Qin-dynastin* ca 221 – 207 före vår tid). Shanxi provinsmuseum innehåller bl.a. förnämliga bronser jämte föremål, som antyder att Sidenvägen västerut börjar i Xian! Utanför staden finns stora högar från *Han-dynastin* (206 före vår tid – 220 efter vår tid). Bland annat kan nämnas Yan Ling, vars museum visar fina gravfiguriner, såväl djur som människor. Arkeologiska fältstationer besöktes på de flesta platserna.

Vi var alla överens om att resan blev en upplevelse genom utmärkta insatser av vår mångkunnige Kina-kännare och ciceron, nu framlidne Per Olow Leijon med bistånd av en skicklig kinesisk guide vi kallade "David"!

Italien-resan 2006

Temat för resan var *svensk arkeologi i Etrurien och i Kampanien*. Det var en oerhört innehållsrik resa i slutet av september och i början av oktober 2006. Barbro Santillo Frizell, chef för *Svenska institutet i Rom*, hade i detalj planerat resan som arrangerades av *Paradisresor*. Barbros mycket kunniga medarbetare var guider på olika platser. Jag fungerade som reseledare och skriver i *Gjallarhornet* nr 4, 2006, att jag "*kan inte i en kort sammanfattning göra rättvisa åt våra upplevelser*".

Vi var totalt 23 arkeologer som följde med på resan och fascinerades av de antika fornlämnningarna. Vi började naturligtvis resan i Rom. Här råkade vi ut för ett mycket häftigt skyfallsregn. *Sacra Via* på *Forum Romanum* förvandlades till en bäck och ingången till Forum till en flod. Vatten störtade utför trappor ner i ruinområdet. Allan Klynne från Rominstitutet ledde dock obesvärat vår grupp genom skyfallet och informerade sakkunnigt och pedagogiskt om olika intressanta platser på Forum.

På kvällen tog Svenska institutet emot med en härlig buffé. Barbro guidade oss runt i institutet. Vi kom till institutet i skyfall, bitvis vadande i vatten! Resten av resan hade vi emellertid tur med vädret och hade mycket sol med ca 25 - 26 graders temperatur. Bland platser vi guidades i

av Allan Klynne var *Augustus mausoleum*, *fredsaltaret Ara Pacis* intill ett nybyggt museum och en utgrävd romersk villa i *Auditorium*. Vi besökte utanför Rom *Livias* utgrävda villa vid *Prima Porta*. Villan är känd för sin trädgård och en stor Augustus staty. Under professor Börje Magnussons kunniga ledning vandrade vi runt i det stora *Tivoli-området* – alltså kejsare Hadrianus mäktiga palatsområde med badanläggningar, bankettsalar och trädgårdar.

Att besöka kyrkan *San Clemente* i Rom var en mycket märklig upplevelse. Den på marken ligande kyrkan dateras till 1100-talet. Under den – alltså under marknivån – ligger en helt bevarad kyrka från 300-talet, upptäckt år 1877. I sin tur är den kyrkan byggd på en *Mitras-helgedom* och ett romerskt hus, troligen lokaler för lager. Det huset byggdes åren 92 - 93 efter vår tid! Det gick att besöka detta intressanta hus. Under den lokalen ligger kejsare Neros nedbrända stad! Olof Brandt visade oss detta och förklarade sambanden utomordentligt kunnigt och tydligt. Det har alltså varit en enorm marktillväxt över tiden.

Från Rom fortsatte färden till den forna etruskiska hamnstaden *Caere*, som idag heter *Cerveteri*. Barbro visade initierat den stora *Banditachia-nekropolen* med sina imponerande tumulusgravar som är framskulpterade ur tuff. Barbro tog oss till de mest intressanta gravarna, som är utformade som hus. De speglar hur dåtidens människor bodde och levde och är inredda med sängar och stolar troligen som hemmen såg ut för ca 2 600 år sedan!

Tarquinia är den gamla etruskiska kungasläktens hemstad. Här finns ett utmärkt museum med rekonstruerade gravar, som vi dessutom besökte på den stora nekropolen utanför staden. Det är möjligt att gå ned i ett 15-tal kammargravar. I många av dem syns spännande målningar i färg. Vi såg bl.a. målningar av de banketter/måltider som etruskerna hade. Kvinnorna i det etruskiska samhället betraktades som jämlika med männen vilket framgår av målningarna. Såväl män som kvinnor återges liggande till bords tillsammans på målningarna. Dessa kammargravar har uppvisat mycket rika fynd och återspeglar den aristokratiska etruskiska elitens välstånd under antiken.

Vi informerades även om de svenska gräv-

ningarna på en höjd i *San Giovenale* av Yvonne Backe-Forsberg. När vi var där hade 50 år förflutit sedan grävningar påbörjades i området. Det är ett mycket vackert, kuperat landskap. Vi vandrade på en uråldrig transhumansväg och besökte också en del gravar. I den närbelägna staden *Blera*, där vi vandrade under Barbro's ledning, blev Gustav VI Adolf för många år sedan utnämnd till hedersmedborgare. Kungen deltog i många år i utgrävningar i området.

Vi besökte *Viterbos* arkeologiska museum *Rocca Albornoz* som är inrymt i ett gammalt medeltida palats. Professor Margareta Strandberg-Olofsson demonstrerade den välgjorda svenskproducerade utställningen om *Acquarossa* och *San Giovenale*. En av Svenska Rominstitutet producerad film visades. Den är en sammanställning av filmer tagna under de många åren av svenska utgrävningar. Gustav VI Adolf var huvudperson i filmen.

Slutligen tog oss bussen till den välbevarade ruinstaden *Pompeji* söder om Neapel. En hel dag vandrade vi runt under Allan Klynnes sakkunniga ledning. På ett lysande sätt informerade han med mycket stor kunskap om olika fornminnen i staden. Vi vandrade via Forum till amfiteatern och åter till trakten av Forum. Vi besåg där *Mensa Ponderaria* – ett mått och viktbord där man kunde kontrollmätta sitt mjöl – eller spannmålsinköp under bevakning av torgpolisen.

Vi fick mycket intressant information av de svenska arkeologer som grävde i Pompeji under ledning av professor Margareta Staub Gierow. Grävningarna i Pompejis insula V.1 har resulterat i fynd från bronsåldern, ca 1700 – 1800 före vår tid. De låg under ett mycket tjockt asklager. Viss osäkerhet finns dock i dateringarna. C14-analys av emmervete påvisar nämligen också en tidigare datering – drygt 3000 före vår tid. Troligen är den dateringen osäker.

Allan Klynne guidar på forum i Pompeji.

Den märkligaste lämningen i Pompeji var det hus som vi besökte – nämligen *Mysterievillan*. Här finns mycket välbevarade och färgrika målningar av en invigningsceremoni i Dionysosrikterna. Taket är bevarat på flera ställen. I en korridor i huset är väggarna vackert målade i en färg som liknar engelskt rött. Efter 2000 år är det märkligt att väggarna fortfarande är blanka som om de nyligen vaxats och polerats!

Resan avslutades sista dagen med några timmars besök på Neapels arkeologiska museum med förvånansvärt välbevarade freskomålningar och mosaiker från Pompeji, bl.a. den berömda *Alexandermosaiken* – den enda framställningen som finns av en antik strid! Vardagsföremål från Pompeji (glas, silver, brons, kirurginstrument, mynt mm), bevarade skulpturer – även i jätteformat – och brons gör museet mycket sevärt.

Italienresan var tack vare Barbro Santillo Frizell en mycket väl upplagd och innehållsrik upplevelse som verkligen berikade vår kunskap inte minst av svenska arkeologers insatser i Italien under många grävningar.

Turkiet-resan år 2008

Resan ägde rum två veckor i september 2008 och arrangerades av Paradisresor med docent Lars Karlsson som guide. Temat var *Det antika arvet* och var en buss- och båtresa i Jonien. Lars Karlsson har forskat och skrivit en serie artiklar om den grekiska kolonisationen av de västra och östra Medelhavskusterna. Han har deltagit i utgrävningar i Turkiet, Italien, Frankrike och Grekland samt arbetade i 6 år vid Svenska Institutet i Rom. Vidare har Lars lett många resor i Turkiet och andra medelhavsländer med Paradisresor. Han var då sedan 2004 ansvarig för Labranda-utgrävningarna i södra Turkiet – de största svenska utgrävningarna som företagits utom-

Delar av ruinstaden Miletos som besöktes av Samfundet under Turkiet-resan 2008.

lands. De påbörjades 1948 med Axel W. Persson som ansvarig.

Resan var oerhört intressant. I min dagbok skriver jag att det berodde på två utomordentligt kunniga och pålästa guider. Med sina kunskaper levandegjorde de det antika arvet. Förutom Lars Karlsson medverkade doktorand Jesper Blid.

Vi besökte i *Istanbul* de intressanta platserna *Hippodromen*, *Haghia Sophia* och palatset *Topkapi*. I Hagia Sophia såg vi två runristningar på räcket i galleriet – och en möjlig tredje! Vår första antika stad att besöka på Mindre Asien-sidan var *Troja*. Här berättade Lars spännande om utgrävningarna som påbörjades på 1800-talet av Schliemann och under 1900-talet fortsattes av bl.a. Dörpfeld, Bleger och Korfmann, som utförde de viktigaste grävningarna. I Troja såg vi lämningar från Trojas olika faser. Murarna från bronsålderns *Troja VI* (ca 1700 – 1250 före vår tid) anses av en del forskare kunna vara Iliadens Troja. Under forntiden låg staden nära havet – uppslamning har medfört att havsstranden är avlägsen idag.

På en hög klippa ligger *Pergamon*, grundat på 600-talet före vår tid. Platsen förstördes 717 efter vår tid av araberna. Vi besökte bl.a. den imponerande teatern och fundamentet till Pergamon-altaret som fördes av tyskarna till Berlin och kan ses i Pergamonmuseet. Pergament som

skrivmaterial uppstod i Pergamon. På en kulle och inte långt från Pergamon besökte vi *Asklepion* – ruinerna av antikens berömda sjukhus från kejsare Hadrianus tid (117 – 138 efter vår tid). Här verkade på 200-talet den berömde läkaren Galenos. Asklepion grävdes på 1920- och 1930-talet. Vi kom även till *Teos*, en stad där i antiken skådespelarnas ”fackförening” uppehöll sig. Här besökte vi ett berömt Dionysos-tempel. Det är känt från antikens litteratur. Eftersom Dionysos är vinets gud drack vi vin i en hyllning till Dionysos! Enligt Lars har den västerländska poesin sitt upphov här på platsen genom poeten Anakreon (570 – 475 före vår tid).

En imponerande ruinstad vi besökte var *Efe-sos* som anses vara en av de största arkeologiska platser som finns idag. Här besökte vi bl.a. ett utgrävt romerskt villapalats med vackra mosaik-golv. Huset var i bruk från första århundradet efter vår tid till tre-fyrahundratalet. Den höga fasaden på *Celsus-biblioteket* från 110 efter vår tid är imponerande. Stadens agora – det gamla handelstorget passerade vi och kom till Efesos väl bevarade teater. Den rymde ca 40 000 människor, ungefär 10 % av Efesos befolkning och är en av antikens största teatrar.

Vi besåg även resterna av den 143 meter långa *Maria-kyrkan* och det stora romerska badet, som en gång täckte 22 500 m²! Andra se-

vårdheter är *Johannesbasilikan*, byggd på 500-talet samt *Artemistemplet* i Efesos – en gång en av världens sju underverk! Det första Artemistemplet brändes ca 350 före vår tid av Herostratos. Templet är 55 meter brett och 115 meter långt.

Den antika staden *Priene* var vårt nästa besök. Staden är från Alexander den Stores tid och ligger på en hög akropol. Under antiken gick havet nästan fram till staden – nu är det ett par kilometer till havet. Floden *Meander* är orsaken. *Priene* anses vara den mest bevarade och utgrävda av alla klassiska grekiska städer och benämns även "*Anatoliens Pompeji*". Tyskar har grävt i staden sedan 1894. Grävningar pågår fortfarande. I *Priene* kan allt av grekisk stadsarkitektur studeras. Särskilt bevarad är teatern och fortfarande finns sittplatserna för *Dionysos* präster kvar att bese. Nära teatern såg vi rester av en gammal romersk kyrka – en av flera under resan som *Jesper* kunnigt berättade om.

Ett mycket intressant bostadshus i staden besöktes också. Under årens lopp har många kvarter grävts ut men som nu rasat igen. Det kan vara kung *Masollos* som på trehundratalet före vår tid lät bygga staden. Bevarade sittbänkar finns kvar på torget i *Priene*.

Nästa antika stad var *Miletos* där det finns en mycket stor, välbevarad teater från hundratalet efter vår tid. Enligt uppgift bodde många kända personer i *Miletos* under antiken och det sägs att filosofin "föddes" i staden. *Miletos* var rik och det gavs möjlighet för välbeställda att ägna sig åt filosofi. Staden grundade inte mindre än 90 kolonier t.ex. runt Krim och Svarta havet. I centrum fanns tre mycket stora torg. Eftersom *Miletos* var ledande i det joniska upproret i slutet av 400-talet före vår tid men tillhörde den förlo-

rande sidan så förstördes staden. Kvarvarande befolkning flyttades år 494 före vår tid till *Persepolis*. Ett sjömonument rest av *Augustus* finns kvar nära den dåvarande hamnen. Det romerska badet i *Miletos* täcker en yta om ca 13 000 m².

I *Bodrum* besöktes det antika *Halikarnassos*. Museet, beläget i en stor korsriddarborg, ställde bl.a. ut föremål från ett undersökt bronsåldersskepp där stora mängder krukor påträffats.

Vår färd fortsatte till det enormt stora *Didymos-templet* – ett av antikens största. Det hade en höjd av ca 25 meter och var 120 meter långt samt 51 meter brett. Templet byggdes under arkaisk tid men förstördes av perserna. Dock fanns det kvar till tidig kristen tid. I templet fanns ett orakel under antiken. Dörrkarmarna av sten väger 700 ton!

I *Altinkum* steg vi ombord på två stycken tvåmastade motorseglare, s.k. gületer. Under fem dygn blev det vår bostad. Med dessa kryssade vi längs kusten med tillfälle till sol och bad. Det var skönt att vara till sjöss – temperaturen i land uppgick redan till mellan 35 och 38 grader Celsius!

I staden *Iasos* vandrade vi på akropolen med – enligt *Lars* – risk för att angripas av skorpioner och rivas av vassa buskar. Teatern med sin mycket välbevarade stödmur var intressant att se samt den stora palatsliknande romerska villan med fina mosaikgolv. Vidare visade *Jesper* oss rester av en bysantinsk kyrka från 500-talet. I staden fanns också protojoniska gravar från första årtusendet före vår tid.

Myndos är en outgrävd grekisk stad. Här i staden sökte *Marcus Antonius* och *Cleopatra* skydd från romersk förföljelse. Staden är också känd genom att *Caesars* mördare, *Cassius* och *Brutus*, flydde hit. Vi leddes utefter rester av stadsmur och till ruinen av en gammal kyrka.

Med båt kom vi så till *Bodrum* för att med buss besöka *Labranda*. Det visade sig vara en

underskön plats uppe i bergen! En gång var det en viktig helgedom i det antika Karien. Platsen är högt belägen på Latmosbergets sydsluttning (650 meter över havet). I Labranda dyrkades en gång himmelsguden Zeus, som bar dubbelyxan som sin symbol. Våra entusiastiska ledare Lars och Jesper guidade oss och berättade om olika byggnader med imponerande mycket som är bevarat. Vi drack friskt källvatten ur en helig källa, såg de romerska baden, templet, hallarna för offermåltiden och inte minst de öppna schakten från pågående utgrävningar.

För att nå dem var det närmast klättring uppför berget som gällde. Det lockade hälften av resenärerna. Vi insåg de tuffa förhållanden som grävningarna äger rum i under den hetaste sommarmånaden juli! På sluttningen är en stor byggd grav välbevarad. Fortet från 400-talet före vår tid ligger på krönet av berget och är byggt med stora välhuggna stenar. Här finns ruiner av flera katapulttorn. Under bysantinsk tid återanvändes fortet under oroliga perioder.

I *Bodrum*, slutligen, besökte vi det antika *Halikarnassos*. Här såg vi en stadsport, mur och vallgrav och den stora korsriddarborgen som delvis byggdes med sten från *Mausolleum*. Museet i borgen ställde ut föremål från marin arkeologi – bl.a. fynden från ett stort bronsåldersskepp från andra årtusendet före vår tid. I skeppet fanns bl.a. ungefär tio ton koppar tackor och en stor mängd krukor. Ett kort besök gjordes för att se resterna av det en gång ca 50 meter höga *Mausolleum* (enligt Vetrivius beskrivning i antiken). Byggnaden var en av antikens sju underverk.

Jag upprepar vad jag skrev i Gjallarhornet 2008 – de tio dagarna var fyllda med oförglömliga upplevelser och information om de antika platser vi besökte. Allt tack vare Lars och Jesper – fantastisk guidning och ett instruktivt kompendium om de platser vi besökte.

Syrien och Jordanien år 2010

Resan arrangerades i oktober detta år av Paradisresor och hade beteckningen *Sagolika lämningar i Syrien och Jordanien*. Och det var en i sanning riktig benämning! Vår mycket kunnige

ciceron Niklas Hillbom ledde oss till många fantastiska fornminnen i dessa länder.

Vår resa började i *Damaskus*, Syrien. Därifrån gjorde vi en lång bussresa norrut till vårt första mål, den mycket välbevarade korsriddarborgen *Crak de Chevaliers* som är belägen på en strategisk höjd strax nordost om Libanon. Borgen byggdes för att försvara Homsdalen, en viktig led in i Syrien. Garnisonen bestod av ca 2 000 korsriddare. Fästningen hölls i 160 år men intogs slutligen av Sultan Baibars. Saladin misslyckades ta borgen, som har imponerande murar och valv.

Nästa resmål var den intressanta bronsåldersstaden *Ugarit* (Ras Shamra) ca 16 kilometer norr om *Latakia* vid kusten. Det var en plöjande bonde som påträffade staden. Fem bebyggelsenivåer har konstaterats genom utgrävningar. De är från ca år 6 500 till

1 200 före vår tid. Staden blomstrade mellan 1 400 och 1 200 före vår tid. I staden påträffades stora arkiv av brända lertavlor, bl.a. en tavla påträffade i det stora palatset med det första alfabetet. (Tavlan såg vi i Damaskus museum).

Bland lertavlorna påträffades ordböcker på fyra språk samt privata brev, poesi mm. Inte mindre än nio språk har konstaterats på de lertavlor som grävts fram! Ugarit var en av de viktigaste hamnstäderna vid Medelhavet och låg nära kusten samt omgärdades av floder. Staden hade ca 6000 – 8000 invånare och är utgrävd till ca en fjärdedel av fransmän. I staden besökte vi en mycket välbevarad kammargrav.

Aphamea på vägen till Aleppo visade sig vara en mycket stor och fascinerande ruinstad. En seleukid kung grundade staden på trehundralet före vår tid. Den har en hellenistisk prägel med en över en kilometer lång bevarad kolonnadgata. I gatstenarna kunde vi se brädspele inhuggna på flera ställen – förutom slitna hjulspår. I övrigt är staden inte särskilt utgrävd. På sina ställen är stadsmuren fortfarande flera meter hög och 6,3 kilometer lång med sju portar. År 64 före vår tid intog Pompejus staden, som då lär ha haft ca 117 000 invånare! Staden är indelad i insulae och med vinkelräta gator.

Vi gjorde ett ”bonusbesök” i en av de ca 780

bysantinska ”spökstäder”, som finns i norra Syrien. Det var i staden *Tergella*, som övergavs av okänd anledning på 500 – 600-talet efter vår tid. Här finns stenbyggda, välbevarade hus med väggar upp till sju meter höga fortfarande i behåll. I staden såg vi bad, bysantinska kyrkorester och fick veta att fynd av hundratals lertavlor har gjorts med akkadisk text, varav en bråkdel är tolkade. Med bussen passerade vi även flera s.k. ”tell” på steppen och i öknen – sandkullar som döljer forntida outgrävda städer och byar.

Ebla, som vi kom till, är en plats som anses vara ursprung till världens äldsta civilisation!

Citadellet i Aleppo hade rejäla murar.

Staden fick sedermera namnet *Tell Mardik* och påträffades genom fynd av ett gammalt basaltaltare. I Ebla pågick fortfarande vid vårt besök italienska utgrävningar i de 10 – 15 meter tjocka kulturlagren. Ännu hade botten inte nåtts. Här besåg vi det kungliga palatset, som grävts ut, och Damaskusporten. Ett stort fynd i staden var de ca 16 000 lertavlor som gjordes 1975 i palatsets administrativa byggnad. Lertavlorna uppges vara de tidigaste skrivna dokumenten i Syrien. Ebla hade troligen ca 20 000 – 30 000 invånare. Runt staden såg vi en enorm upp till 20 meter hög mur som på sin ställen var 30 meter tjock. Palatsets väggar står kvar till en höjd av ca sju meter och är delvis putsade. Staden antas ha delvis förstörts ca 2250 före vår tid. Sargon i Akkad intog staden men den fortsatte att existera ytterligare en tid

Vi besökte den gamla handelsstaden *Aleppo* som belgiska expeditioner har grävt i sedan 1920-talet. Det stora citadellet omges med en

vallgrav. Aleppo är Syriens andra i storlek. Karavanvägarna har passerat staden under tusentals år. Abraham påstås ha slagit läger och mjölkat sin ko, där citadellet nu ligger. Vi besökte *Abrahams moské*, som byggdes år 1167. Saladins son Rasi lät bygga det stora tornet vid ingången till citadellet. Citadellet har en imponerande tronsal som har restaurerats med ett tak som är mycket dekorerat och utsirat – imponerande bra arbete. Vi besökte också de djupa fängelsehålorna.

Färden fortsatte över öknen österut mot Euftrat och till den romerska garnisonsstaden *Resafa*, som senare blev ett bysantinskt centrum. Resafa har imponerande ruiner men har närmast rovutgrävts efter kriget av tyskar. Det syns på de jordhögar och gropar, som finns innanför murarna. Kejsare Diocletianus gjorde Resafa till garnisonsstad på 200-talet efter vår tid. Staden ligger längs den dåtida vägen *Strada Diocletiana*. Kejsare Justinianus restaurerade och nybyggde staden men dess nedgång inträffade efter den arabiska invasionen. I Resafa besökte vi en stor och välbevarad basilika med upp till tjugo meter höga väggar bevarade. Den första kyrkan på platsen kan ha byggts på 400-talet. Jordbävningar har skadat staden över tiden. Bevarad är dock en enorm vattenreservoar som höll ca 15 000 m³ vatten.

Vår färd fortsatte genom öknen till *Halabiye* – en ganska välbevarad romersk gränsfästning intill Euftrat som inte var en särskilt bred flod. Halabiye byggdes på 200-talet som försvar mot perserna och har en motsvarighet på den östra flodbanken, Zalabiye. I Halabiye besökte vi på höjden citadellet och praetorium, de romerska soldaternas förläggning. Platsen är känd för de fina fynd av textilier, som gjordes i ett närliggande torn. Ett tjugotal skelett påträffades här. Att kläderna bevarats beror på att spillning från fladdermus täckte skeletten. Inte mindre än 28 textilfynd gjordes, varav ett tjugotal intakta plagg!

Vi kom till ytterligare en romersk gränstad vid Euftrat – *Dura Europos*. Den började grävas ut på 1920-talet och grundades troligen på 300-talet före vår tid av en makedonisk furste. Därav har namnet Europos uppkommit. Staden präglas av det grekiska och romerska inflytandet. Perserna förstörde staden i mitten av tvåhundralet

Samfundets resenärer i Palmyra under resan till Syrien och Jordanien år 2010. Resan känns i dag mycket speciell då många av platserna och monumenten vi besökte nu är förstörda.

efter vår tid. Stora delar av stadsmuren är bevarad till hög höjd beroende på att romarna täckte den med sand i försvarssyfte mot sassaniderna. En stadspört är helt bevarad. Staden hade internationella kontakter och var en handelsstad med sitt fina läge invid Euftrat. Genom staden passerade t.ex. rökelse och kryddor från Indien. Varor från väst mötte varor från öst.

Vi såg världens äldsta bevarade kapell som påträffades 1931 i en romersk överklassvilla. Här finns målningar, bl.a. den äldsta avbildningen av Jesus. I närheten finns en gammal synagoga. Fransk-syriska grävningar har skett sedan 1980-talet. Soldatförläggningen (*praetorium*) besöktes och vi såg på avstånd ett Bal-tempel samt den romerske befälhavarens palats. Krukskärvor täckte marken i staden.

Nästan framme vid den irakiska gränsen kom vi till den utomordentligt intressanta gamla staden *Mari* – en viktig plats på karavanvägen genom öknen. Staden påträffades av beduiner, som fann en staty och rapporterade till en fransk löjtnant i området. Vid utgrävningar framkom fantastiska fynd, bl.a. alabasterstatyetter. De äldsta fynden i Mari är från minst ca 2900 före vår tid och väldiga byggnadsverk från ett gammalt och nyare palats har frilagts. I staden har påträffats

ca 20 000 lertavlor med kilsskrift. Palatset lär ha haft mer än 250 rum. Det är ett av de mest berömda, kända bronsålderspalatsen i världen. Mari kontrollerade öknen och vattenvägen. Tull togs upp på bl.a. tenn från Afganistan. Kung Hammurabi besegrade kungen i Mari ca 1750 före vår tid och totalförstörde staden genom eld. Mari är 1,9 kilometer i diameter och cirkelformad. Lertegel i palatset har varit vitputsade med målade bårder och dekorerade med blommor, djur mm. Grävningar har pågått oavbrutet mellan 1933 och 1974, finansierade av Louvren.

Palmyra var kanske den mest imponerande ökenstaden vi såg på resan. Tyvärr har ju stora delar förstörts senare av islamistiska extremister. Staden ligger i en oas längs *Sidenvägen* och har numera det arabiska namnet *Tadmor*. Palmyra återupptäcktes i slutet av 1600-talet. Den har ursprung sedan 2 000-talet före vår tid men romarna döpte staden till Palmyra, ”palmernas stad”. Glansperioden inträffade på tvåhundralet efter vår tid då drottning Zenobia härskade i det östromerska riket. Hon var änka efter Odenatus, kejsare av Östrom. Zenobia stred mot perser, egypter och mot det romerska riket. Till slut tillfångatogs hon av kejsare Aurelius och fördes i triumftåg genom Rom. Zenobia skönades och levde i exil i Rom.

Vi besökte de intressanta ruinerna som är utspridda i öken landskapet. Ruinerna täcker ungefär sex kvadratkilometer. I Palmyra finns en mer än 1 000 meter lång kolonnata som vi vandrade utefter. Här finns 150 bevarade kolonner av tidigare 375. Kring kolonnatan ligger olika officiella byggnader. Jesper Blid tog ett gruppfoto av Samfundets resenärer sittande på trappan upp till Diocletianus garnisonsbyggnad. Härifrån såg vi ut över ruinlandskapet. De flesta monumenten är från första och andra århundradet efter vår tid. Vi besökte det imponerande, då välbevarade Beltemplet med höga väggar och kolonner. Det är numera förstört av islamistiska extremister men var vid vårt besök ett av de största och mäktigaste bevarade tempel som då fanns. I templet gjordes en gång stora djuroffer. Vi besåg även mycket väl bevarade gravar, utgrävda i relativt sen tid. De har fortfarande kvar de ursprungliga stendörrarna och svänger på sina ursprungliga gångjärn!

Vårt nästa mål var *Damaskus*. Här besökte vi *Nationalmuseet* med fornfynd från de platser vi besökte. Av stort intresse var att få se *Saladins grav* och den stora moskén, som går tillbaka till

700-talet efter vår tid. Här i moskén finns rester av det stora Jupiter-templet. *Johannes Döparen* ligger begravd i en stor sarkofag, som vi passerar i moskén. Vi kom även till ett ottomansk privatpalats, *Al Azern*, byggt 1753 – ett palats som med vaxdockor i tidstrogna dräkter visar hur en förmögen familj bodde och levde på den tiden.

Resan fortsatte till *Jordanien* och innan gränsen besökte vi den romerska staden *Bosra* byggd i svart basalt. På denna plats korsade en gång många karavanvägar varandra och det gjorde staden betydande. En ytterst välbevarad romersk teater från ca 100 efter vår tid finns i staden och är sammanbyggd med en fästning från 1200-talet. Här vandrade vi på de utgrävda gatorna, besökte bl.a. badet och teatern och gick i fästningens valv. Teatern har rymt 15 000 åskådare. *Bosra* var ursprungligen huvudstad i det nabateiska riket men Hadrianus erövrade staden och gjorde den till huvudstad i provinsen *Arabia*. Kejsare Philip Araber kom från *Bosra* som var en viktig station för pilgrimer.

Efter visst gränsbesvär kom vi in i *Jordanien* och besökte den fascinerande stora ruinstaden *Jerash*. Staden var en av de största i romerska

Precis innan gränsöverfarten till Jordanien besöktes den romerska staden Bosra vars teater rymt 15 000 åskådare. Teatern byggdes sedan på 1200-talet samman med en fästning.

Arabia och ingick i Decapolis – tio stora städer i Syrien/Jordanien. Kanske det var en lös konfederation. Efter viss nedgång, när parterna expanderade västerut, blomstrade staden på nytt under tidig bysantinsk tid och in på 500-talet. Så småningom blev staden även biskopssäte samt även viktig pilgrimsort på vägen till Mecka. Från Hadrianus stora port vandrade vi förbi hippodromen in till den kolonnförsedda ”piazzan” från vilken en lång, bevarad kolonngrat utgår. Staden har en sydlig och nordlig teater och flera tempel längs gatan. Vidare besökte vi det stora *Artemistemplet* med en 105 meter bred trappa upp till templet.

En rundtur gjordes i *Amman* och här såg vi rester av antika ruiner, bl.a. en teater och besökte citadellkullen med det mycket intressanta museet. I detta finns neolitiska statyetter och de berömda *Qumrarullarna* – de judiska texter, som påträffats i grottor på västra Jordanstranden och som dateras till ca 100 före vår tid till ca 70 efter vår tid. Bland annat har handskrifter i pergament och kopparbleck med texter på hebreiska och arameiska grävts fram. En fullständig version av Jesaja finns liksom stycken ur Gamla Testamentet.

Vi begav oss sedan från Amman till *Madaba* för att i en gammal kyrka se en berömd mosaik-karta över Det Heliga Landet. Kyrkan byggdes ca 560 efter vår tid. Kartan är i mångfärgad mosaik och utfördes på 500-talet.

Färden fortsatte upp på berget *Nebo* på ca 1 300 meter över havet. Här stod vi på den plats, där Moses enligt Bibeln skådade ner på Det Heliga Landet, som han aldrig fick besöka. Han dör nämligen. På avstånd såg vi en samling träd som dolde Moses heliga källa. På Nebo finns ruiner efter tre gamla bysantinska basilikor. Döda havet syntes på avstånd liksom floden Jordan och staden Jericho.

Den slingrande *Kungsvägen* tog oss ner till den antika staden *Petra*. Under antiken var vägen en viktig karavanväg genom nabateernas rike. Bland annat kryddor fraktades på denna väg. Under 100-talet blev den romersk, *Via Trajana*, i syfte att snabbt förflytta de romerska legionerna. Längs vägen förlades arméförläggningar och posteringar. Vi besökte den mycket välbevarade korsfararborgen *Karak* som ligger längs vägen. Borgen föll för Saladin år 1188 ef-

ter åtta månaders belägring. Den mest kände korsriddaren i borgen var Reynald de Chatillon, som trots fredsavtal med Saladin rövade karavaner och slog ihjäl muslimer. De kastades levande ned från den höga höjd, där borgen befinner sig. För att de skulle veta vad som skedde, skyddades deras huvuden av vadderade lådor. Efter slaget vid Hattin lär Saladin personligen ha huggit huvudet av korsriddaren!

Slutligen kom vi fram till *Petra*, inhuggen i sandsten för över 2 000 år sedan av nabateerna. Staden påträffades år 1812 av den schweiziska upptäckaren Johann Ludwig Burchhardt. Över 800 olika monument har påträffats i Petra – till 90 % rör det sig om gravar inhuggna i sandstenen. Vi vandrade den långa klyftan in till staden och såg längs bergssidorna vattenledningar inhuggna i berget. Under promenaden passerade vi olika anläggningar – bland annat en tvåspråkig skrift på grekiska och nabateiska. Så nådde vi den smala öppningen i slutet av klyftan och plötsligt såg vi framför oss den i röd sandsten inhuggna vackra *Skattkammaren*! Längs bergväggarna i Petra finns olika typer av gravar, en teater och även en lång gata längs vilken tempel ligger. Bysantinska kyrkor har även påträffats i Petra. De nabateiska husen är till 95 % utgrävda. En fransk undersökningsledare informerade oss om de senaste utgrävningarna. Petra måste upplevas – det är inte möjligt att i ord skildra stadens skönhet och allt som finns i området!

Vår färd gick åter till Amman. Vi besökte och badade i *Döda havet* och fortsatte sedan mot *Betanien*, platsen där Jesus döptes av Johannes Döparen. Tre utgrävda bysantinska kyrkor besöktes. Möjligen kan dopet ha förrättats vid en av dessa. En annan möjlighet är den plats vid Jordansfloden som vi kom till. Floden var inte bredare än 8 – 10 meter. På andra sidan floden såg vi Israels flodstrand och här var trappsteg inhuggna för pilgrimer att gå ner till dopplatsen. Två israeliska soldater betraktade oss och den jordanske soldat som höll vakt på vår sida.

Från Amman flög vi hem efter en fullkomligt fantastiskt intressant färd med en utomordentligt kunnig och påläst ciceron, Niklas Hillbom! Det var en lärdomsresa utan like och vi förseddes med ett informativt kompendium med kartor och beskrivningar av de antika monumenten.

2011 reste Samfundet i samarbete med Svenska Fornminnesföreningen och Historiska Museets vänner till Lettland och Litauen för att besöka platser där Birger Nerman verkat. Här är deltagarna samlade vid fornborgen Apuolė.

Lettland och Litauen 2011

Svenska Arkeologiska Samfundet, Svenska Fornminnesföreningen och Historiska Museets vänner besökte med Herodotos resor *Lettland* och *Litauen* den 1 – 5 juni 2011. Syftet var att bl.a. se några platser där professor *Birger Nerman* företog arkeologiska utgrävningar åren 1929 – 1931.

Efter incheckning på Silja Symfoni för färd över Östersjön fick vi ett par intressanta föreläsningar som introducerade oss till resan. Resan hade planerats av nu framlidne Jan Peder Lamm tillsammans med Ola Olsson, Herodotos resor. Ola Olsson hade tidigare samarbetat med Jan Peder på Historiska museet i projekt rörande Baltikum.

Jan Peder berättade om bl.a. runinskriften på den sörmländska Mervallastenen som nämner resor i österled till Semgallen och Kurland. Vidare berättade han om hur han som student kom i kontakt med professor Birger Nerman i samband med ett möte i Svenska Fornminnesföreningen, som Nerman var sekreterare och ordfö-

rande för i sammanlagt 40 år. Nerman tillhörde de unga akademiker som på 1920-talet hade svårt att få arbete i Sverige.

I Estland fanns det dock bättre möjligheter. Där fick Nerman 1923 en professur i arkeologi vid universitetet i Dorpat (Tartu) och stannade där i två år. Under åren 1938 – 1954 var Nerman chef för Historiska Museet. Åren 1929 – 1930 grävde Nerman i Grobin i Lettland och 1931 i Apuole i Litauen. Han företog även arkeologiska undersökningar i bl.a. Wiskiauten i Ostpreussen. Att Nerman kom att gräva i Grobin berodde på ett erbjudande han fick av lettiska staten att själv få välja ett spännande undersökningsprojekt. Grobin valdes sedan han fått veta att man där funnit gotländska fornsaker från vendeltiden.

Fynden från Baltikum togs till Stockholm för konservering. Tyvärr blev originalritningarna från Grobin enligt Jan Peder bortslarvade på Historiska Museet! Därför dröjde Nerman ända till 1958 med att publicera i hopp om att ritningarna skulle komma till rätta. Fynden från Apuole återfördes på grund av krig och ockupation först så sent som 2009.

I Grobin fann Nerman gravar med fynd, som tolkades som bosättningar av gotlänningar och svear. I en grav på ett av gravfälten påträffades år 1989 en bildsten av en typ som annars bara finns på Gotland.

År 1930 ägde en arkeologisk konferens rum i Riga. Vid kontakt med en litauisk arkeolog väcktes Nermans intresse för att delta i den litauiske arkeologens undersökning av Apuole. Det är en av de 1 000 fornborgar som finns i landet. Några studenter följde med året därpå. Det var sedermera kända arkeologer nämligen K-A Gustafsson, Hans Hansson och Erik Sörling. Platsen omnämns i Vita Ansgarii som den kurriska staden Apulia som år 853 utsatts för en misslyckad attack av danskar och året därpå erövrades av svenska vikingar.

Orten hade tidigare varit skattskyldig under svearna. Jan Peder berättade om Birger Nermans tyska manus om utgrävningen i Apuolė, som 2009 med Jan Peder som utgivare resulterade i boken *"Apuolė. Ausgrabungen und Funde 1928 – 1932"* – en bok jag anmälde i Gjallarhornet 2010:1. Utgrävningen i Apuolė skedde nästan hela tiden i regn. En litauisk general hade till förfogande soldater för sin grävning på platsen i borgvallen.

Birger Nermans grävning ägde rum i borgens inre. Av boken framgår att ett 80-tal pilspetsar påträffades. De antogs vara skandinaviska. Eftersom endast en liten del av borgen grävdes kan antas att det finns flera tusen pilspetsar i marken!

Agneta Lundström, Birger Nermans dotter, berättade efter Jan Peders föreläsning personligt om sin far Birger. Han föddes 1888 och dog 1971. Ryktet att Agneta Lundström var med på resan till Baltikum hade spritt sig i Lettland och i Litauen till journalister, som vi senare träffade. Birger Nermans insatser i dessa länder var inte glömda!

Bland annat framhöll Agneta att familjens liv präglades av pappa Birgers engagemang i Svenska Fornminnesföreningen och de utflykter som föreningen företog. Hon berättade att Birger studerade i Uppsala och blev fil. dr. 1913 på en avhandling med titeln *"Studier över Sveriges*

hedna litteratur". Nerman arbetade tillsammans med Oscar Almgren på en stor monografi om Gotlands järnålder, som han mycket intresserade sig för.

Agneta har gett ut ett av hans manus – *"Die Vendelzeit Gotlands"*. Birger Nerman blev politiskt engagerad i balternas problem och en drivande kraft och ordförande i Baltiska Kommittén under och efter kriget. Vi fick alla en skrift om Baltiska Kommittén 1943 – 2008, som innehåller ett par kapitel ur Birger Nermans otryckta memoarer. Han var hela tiden en orädd förkämpe för balterna och stor motståndare till Sovjet-kommunismen.

Vi anlände med fartyget till Riga och for med buss till *Grobin*, som ligger i närheten av Liepaja (forna Libau) – en stad vid kusten. Vår guide var professor Juris Urtans, som berättade om det Kurland vi for igenom och om Tyska Orden, som härskade här under medeltiden och fram till 1561. Kurland blev 1795 en rysk provins men dess oförsvarligt länge livegna bönder dominerades av baltisk adel ända fram till slutet av första världskriget!

Landskapet är jordbruksbetonat men mycket glebebyggt. Det beror bl.a. på att kollektivjordbruken är nedlagda och att dessförinnan mellersta Lettland härjades svårt under andra världskriget mellan tyskar och ryssar. Allt brändes ned. På de ganska dåliga vägarna såg vi flera döda mårhundar. Storkarna var talrika och satt i sina halmbon, bl.a. uppe på telefonstolpar! Bussen till och med krockade med en stork. Vid en medeltida borg i Jaunpils åt vi lunch. När vi anlände till Grobin (Grobina på lettiska), mötogs vi på rådhuset ståttigt av borgmästaren med tal, kaffe och kakor. Grobin har ansökt om att gravfälten mm ska få världsarvstatus.

På fornminnesområdet informerade vår guide om det gravfält vi befann oss på, de angränsande gravfälten och boplatsoområdet för de gotländska nybyggarna invid floden Alanda liksom den forntida hamnen i närheten. Krig och bristande underhåll har tyvärr medfört att fornminnesområdet är i ett dåligt skick. Tyska stridsvagnar har t.ex. förstört en del. Ett av gravfälten innehåller

gotländska gravar och två gravfält har fynd från bosättande svear.

Vi konstaterade att det skulle behövas skyltar med engelsk text så att även turister skulle kunna ta del av det intressanta på platsen. Nu vet enligt uppgift knappast lokalbefolkningen något om den. Det gravfält vi såg och som innehåller gotländska gravar var övervuxet. En hästhage förhindrade fritt strövtåg på gravfältet men vi lyckades göra en promenad genom hagen och såg en del gravhögar, bl.a. den som innehöll den gotländska bildstenen. Birger Nerman grävde ett hundratal gravar här. Utgrävningar skedde även under 1980-talet av letter och ryssar på angränsande gravfält. Tyvärr har någon publicering inte skett eller endast i ringa utsträckning.

Gruppen besökte den angränsande kuriska fornborgen, det forntida *Seeburg*, i närheten av ruinerna av medeltida *Tyska Ordens* slott. Fornborgen var i forntiden en timmerborg. Här utförde Birger Nerman mindre utgrävningar och fann att kulturlagret var närmare två meter tjockt.

I det lilla museet i *Liepaja* såg vi fornföremål från utgrävningarna på gravfälten och inte minst den gotländska bildstenen! De skandinaviska gravfynden (från svear och gotlänningar) bestod av smycken och tillbehör av olika slag, vapen (bl.a. en vikingatida hjälm) och vardagsföremål. Fynden visade även att hantverk av olika slag bedrevs. Till kuriositeter på museet hör ett par stövlar som skall ha burits av Karl XII!

Uppmärksamman är också "Kork Wikanders" (August Hjalmar Wicander) nu nedbrunna stora fabrik som en gång försåg hela Ryssland med korkmattor. Wicander blev mycket förmögen på denna verksamhet och uppförde bl.a. som privatbostad en stor villa vid Lusthusporten mitt emot Nordiska museet och ägde även Harpsunds gård. Den testamenterde Wicander till svenska staten som statsministerns lantresidens.

Man kan fråga sig varför gotlänningar och svear befann sig i Grobin? Tidigare tankar om militär garnison har numera avfärdats. Snarare är det sannolikt att de befann sig i Grobin som immigranter – jordbrukare. Hela gruppen inkvarterades i *Liepaja* och åt en god middag i

sällskap med den svenske dokumentärfilmaren Kalle Börsmark.

Påföljande dag for vi med bussen över gränsen till Litauen och anlände till den mäktiga fornborgen *Apuolė*. Den erövrades av svenska vikingar. En litauisk arkeolog, *Mindaugas Brazauskas* följde med som guide. Han berättade på ett engagerat sätt på god engelska. Inför vårt besök på fornborgen hade bron över till borgen reparerats och gräset på fornborgen klippts! Vi informerades om de grävningar som skedde 1931 i augusti/september i nästan konstant regn.

Vi besökte de olika platser i borgen, bl.a. den där genombrottet av borgvallen skedde, troligen åtta meter hög. Vid grävningen påträffades liggande virke, som utgjorde förstärkning av val-len. Nerman grävde inne i borgen. Den dateras från troligen 200-talet efter vår tid. Borgen användes in i medeltiden. Det antas att det rörde sig om ett krigarsamhälle som uppförde alla borgar, som finns i landet. En möjlighet är att den här borgen en gång utgjorde en gård för en elit i det dåtida samhället.

Mycket få utgrävningar har skett i det utanför liggande boplatsoområdet – den forntida "staden". Tyska arkeologer hade emellertid innan vi kom dit under en dag undersökt området med magnetometer. Tyvärr har jag inte tillgång till resultaten. Det återstår många frågor att besvara för grävningarna i borgen med omnejd var mycket begränsade.

Ett stycke från borgen ligger ett stort flyttblock där ett 20-tal skålgropar sägs ha påträffats. Själv fann jag det ganska osannolikt att de ojämna gropar vi såg var skålgropar – jag bedömde att de var naturbildningar.

På det närbelägna museet i *Skuodas* bjöds vi på kaffe med dopp och såg föremål från grävningen i *Apuolė*. På återvägen till *Liepaja* passerade vi fältstationen i *Pape* naturreservat och såg hjordar av vildhästar och "rekonstruerade" uroxxar. Totalt fanns vid vårt besök 44 vildhästar och lika många uroxxar – de senare kan, föreslog professor *Stig Welinder*, liknas vid tidigneolitisk tamboskap!

I Kalle Börsmarks hem i Riga fick vi en god middag och musikunderhållning i trädgården.

Sista dagen på resan besökte vi örlogsstaden *Karosta* i Liepaja. Det är ett mycket stort område där ryska flottan en gång var förlagd. Nu finns ett NATO Diving centre på platsen (också med svensk representation). Mycket av den ursprungliga bebyggelsen är bevarad från Sovjet-tiden men i ett skick, som får mig att tänka på hur det en gång måste ha sett ut i av romarna övergivna städer! På avstånd såg vi en återstående ubåtshangar.

Vi besökte bl.a. den ryska katedralen och den s.k. "manegen" från 1913, där 4 000 ryska matroser utspisades vid invigningen. Vi såg även de stora ruinforten från början av 1900-talet som är belägna vid stranden. Det var från Liepaja den ryska flottan utgick, som besegrades i slaget vid Tsushima i Japan 1905 i det rysk-japanska kriget. Ett minnesmärke finns vid katedralen.

Vid sanddynerna besökte vi ett mycket gripande monument av en fruktansvärd massaker år 1941. Monumentet har utformats i sten som en liggande sjuarmad ljusstake. På den här platsen avrättades under tre dagar 3 640 judar, varav 1 048 barn, 2 000 ryska krigsfångar och 1 000 lettiska civila. Det var två tyska och ett lettiskt kommando som utförde avrättningarna. Av de över 7 000 judarna i området överlevde endast 500. Avrättningarna skedde endast några timmar efter det att tyskarna erövrat Liepaja.

Vad vi såg i Karosta var enligt Stig Welinder exempel på samtidsarkeologiska lämningar!

Det var mycket spännande att få resa i Birger Nermans spår och se de platser, där svenskar och gotlänningar en gång bosatte sig och stred. Alla de grävningar som gjorts borde uppmärksammas i Sverige – även de som utförts av andra nationers arkeologer. Mycket material skall finnas i S:t Petersburg – men vad som har gjorts är skrivet i ryska protokoll. Det borde vara angeläget att översättning sker till engelska av dessa ryska rapporter så att forskningsmaterialet kan ställas till allmänt förfogande. Gotlands länsmuseum borde visa intresse för de gotländska bosättningarna i Grobin och låna material från Grobin och S:t Petersburg att ställa ut – eller hur?

Jag är mycket tacksam över att ha fått vara med på den här mycket intressanta resan!

Fortsättningen på Nils Ringstedts sammanställning av Svenska arkeologiska samfundets resor 2002-2018 kommer i nästa nummer av Gjallarhornet. Den innehåller bl.a. resorna till Cypern, Kreta och Sicilien och många fler.

Rödockragraven i Ligga vid 2023 års undersökning. Drönarfoto av Rúnar Gudmundsson, Norrbottens museum.

Stensättningar med rödockra – en unik fornlämningstyp i Norrbotten

Av Frida Palmbo, Norrbottens museum

Stensättningar med rödockra är en fornlämningstyp som i Sverige hittills endast har påträffats i Norrbotten.

Denna typ av rödockragravar påträffades för första gången 1990 i samband med den systematiska fornminnesinventeringen i Överkalix kommun. En av utgångspunkterna vid fornminnesinventeringen i Överkalix var just att söka efter stensättningar, som hittats i området redan vid 1970-talets mycket översiktliga inventeringar. 1990 registrerades ett 10-tal stensättningar med rödockrafärgad sand mellan stenarna. Vid fornminnesinventeringen i Älvsbyns kommun 1991 påträffades också en lokal med två stensättningar med rödockra i Manjärv.

En av dessa gravar. L1993:3210, kom att undersökas av Riksantikvarieämbetet, under ledning av arkeolog Lars Liedgren. Under Silvermuseets regi kom Lars Liedgren även att undersöka L1993:6723, en av stensättningarna med rödockra i Västra Ansvar i Överkalix kommun under åren 1994-1995. Stensättningen i Manjärv var rund, 4 m i diameter och 0,2-0,3 m hög. I stensättningen påträffades minst två gravlagda individer, varav en framkom direkt under stenpackningen i centrum av graven. Vare sig ben eller färgningar från skelett påträffades dock, det är enbart analyser som indikerar att det rör sig om en gravläggning. Den andra gravläggningen påträffades i botten av en avlång nedgrävning, ca 0,7 m under stenpackningens yta. Stensätt-

ningen i Ansvar var rektangulär, 3,5 x 2,3 m stor och 0,15 m hög. I graven påträffades en begravd individ, på ca 0,45-0,5 m djup.

I båda gravarna är de döda lagda på rygg med armar och ben mycket tätt samman, vilket indikerar att kropparna varit lindade i exempelvis ett skinn. Däremot finns det skillnader i bruket av rödockra. I Manjärv var den döde lagd på ett mjukt underlag av en ljus sand, som inte finns naturligt i området. Skelettet låg i och var i hela sin utsträckning täckt av rödockra uppblandad med sand. I Ansvar var kraniet indränkt med rödockra, något som också förekommer i Sydskandinavien under mesolitisk tid. Ovanpå båda gravläggningarna var ett lager med kraftigt rödockrafärgad sand. I Ansvar var dessutom 5 stenar placerade ovanpå den döde – på huvudet, mitten av kroppen samt vid fotändan. Detta kan tolkas som att man har velat hindra den döde från att gå igen.

På grund av den dåliga bevarandegraden har det inte varit möjligt att ¹⁴C-datera de mänskliga kvarlevorna i gravarna. I Manjärv daterades kol från fyllnadsjorden omedelbart ovanför den understa gravläggningen till ca 5000 f.Kr. Från Ansvargraven daterades kol som påträffats under en sten i samma nivå som skelettet samt en härdanläggning med små kolbitar som framkom i anslutning till gravgropen. Båda ¹⁴C-analyserna gav en datering till 4720-5000 f.Kr.

Undersökningarna i Manjärv och Ansvar visar att de människor som levde i norr under mesolitikum hade en väl utformad gravrit, som manifesteras i uppbyggda stensättningar fyllda med rödockrafärgad sand, gravläggningar med rödockra där den döde har lindats i skinn eller hudar. Även i Finland förekommer det stensättningar med rödockra från äldsta stenålder, vilket indikerar att det rör sig om ett gravskick som förekommer längs med Bottenvikskusten under mesolitikum. Stensättningar med rödockra hör faktiskt till bland de äldsta uppbyggda gravmonumenten i Norden!

2022 inledde Norrbottens museum en arkeologisk räddningsundersökning av L1994:1195, en stensättning med rödockra strax nedströms Ligga kraftstation i Jokkmokks kommun. Ligga kraftverk i Stora Lule älv togs i drift 1954, och på grund av den ökade erosionen efter vattenkraftsutbyggnaden har älvbrinken sakta men säkert förflyttat sig allt närmare graven. Rödockra har börja erodera ut i Stora Lule älv och på uppdrag av Länsstyrelsen i Norrbotten genomför nu Norrbottens museum en räddningsundersökning för att tillvarata den vetenskapliga information som finns på platsen innan det är för sent.

Undersökningen är uppdelad på flera år, på grund av begränsade medel samt att stensättningen i Ligga är betydligt större än de undersökta gravarna i Ansvar och Manjärv. Innan undersökning var graven synlig som en närmast rektangulär stensättning med något utsvängda sidor, ca 6,5 x 4 meter stor och intill 0,5 m hög, uppbyggd av en mycket stor mängd stenar som varierar i storlek mellan 0,1-0,7 m. Gravläggningen har efter 2022 och 2023 års räddningsundersökning ännu inte påträffats, men på ömse sidor om stensättningens kortsidor har anläggningar med brända ben påträffats. De brända benen har identifierats till ren och däggdjur i medelstor storlek, sannolikt ren. Brända ben från båda anläggningarna sändes för ¹⁴C-analys, vilka resulterade i dateringar till ca 5400-5300 f.Kr. respektive 4900-4700 f.Kr. Norrbottens museum har för avsikt att slutföra räddningsundersökningen i Ligga nästa år.

Fram tills nyligen fanns det 18 registrerade stensättningar med rödockra, lite beroende på hur man bedömer materialet, fördelat på 15 lokaler i Norrbotten, belägna 75 m över havet eller högre. Graven i Ligga är den enda som ligger ovanför högsta kustlinjen. I höstas påträffades dock ett fynd som reviderar bilden av rödockragravarna i Norrbotten.

I somras besökte en kollega en ensamliggande rödockragrav vid Västra Ansvar under sin se-

Arkeologerna Lars Backman och Sebastian Lundkvist dokumenterar en av de skadade rödockragsarna i Västra Ansvar, Överkalix kommun, under övervakning av hunden Girjat. De röda pappersbanden markerar gravens avgränsning. Foto: Rúnar Gudmundsson, Norrbottens museum.

På kullen i mitten av bilden har ett grav- och boplatsoområde tagit skada av markberedning, invid byn Västra Ansvar i Överkalix kommun. Strax bakom ligger en kulle av motsvarande storlek, där ytterligare en rödockragsgrav är registrerad. För omkring 7200 år sedan stod havet i området, där myren syns till höger i bild. Foto: Rúnar Gudmundsson, Norrbottens museum.

mester. På den intilliggande höjden hittade hon boplatshmaterial i form av avslag i kvarts, kvartsit och grönsten samt några brända ben men dessutom rödockrafärgningar i markberedningsspår. I höstas fanns möjlighet att besöka området för att registrera den nyfunna boplatsen. Efter kartering och sondning konstaterades att rödockrafärgningarna som var synliga i markberedningsspåren faktiskt utgörs av fem stycken stensättningar med rödockra! De ligger så pass tätt, bara med ca 10 meters mellanrum, att det faktiskt rör sig om ett gravfält!

Detta är därmed Norrbottens hittills äldsta gravfält, som antas vara ca 7000 år utifrån tidigare daterade rödockragravar. Ett gravfält där samtliga gravar nu har skadats kraftigt av markberedning, så pass att vi vid vårt första besök faktiskt bara var säkra på att en av rödockrafärgningarna var en grav. Denna är mycket tydlig, och det ligger kvar delar av en stenpackning i

området mellan två markberedningsfåror. Övriga fyra rödockrafärgningar krävde en noggrannare kartering, där vi med hjälp av jordsond kunnat avgränsa färgningarna och då också kunnat avgöra att samtliga gravar innehåller stenar. Gravarna skiljer sig från den omgivande marken som är mer sandig till grusig.

Det rör sig faktiskt om en helt unik lämning som har tagit stor skada av det moderna skogsbruket. Fyndet bidrar också till att det nu idag finns 23 stensättningar med rödockra i Norrbotten, fortfarande fördelat på 15 lokaler. Norrbottens museums förhoppning är att vi ska få möjlighet att genomföra en räddningsundersökning på platsen. Dels är gravar en känslig fornlämningstyp som bör hanteras med försiktighet, och dels har vi tidigare inte haft kännedom om rödockragravfält i Norrbotten. Grav- och boplatsområdet är därmed av mycket stor vikt för kunskapsuppbyggnaden om senmesolitikum i Norrbotten.

Se mer:

3D-modell av stensättningen i Ligga innan avtörvning:
<https://sketchfab.com/3d-models/rodockragrav-i-ligga-jokkmokks-kommun-3bf7cff6678a4dac8645f767a77f2014>

3D-modell av stensättningen i Ligga efter avtörvning:
<https://sketchfab.com/3d-models/red-ochre-grave-1db18e2cd830451bb2ea11764e933036>

Markberett grav- och boplatssområde i Västra Ansvar:
<https://sketchfab.com/3d-models/markberedning-vastra-ansvar-329bb92774fd4536b09f392229604ab1>

Kort film med bildmaterial från grav- och boplatssområdet i Västra Ansvar och skogsbrukets påverkan på våra kulturmiljöer: <https://www.youtube.com/watch?v=Nj0Vd04wmmw>

Källor

Grimbe, Jannica (2020). *Ligga, Jokkmokk 2022. Arkeologisk skadedokumentation av stensättning med ID L1994:1195, Jokkmokks kommun och socken, Norrbottens län. Rapport 2020:11, Arkeologi. Norrbottens museum. Nbm dnr 120-2020/Lst dnr431-1749-2020.*

Grimbe, Jannica (2020). *Rödockragravar i Norrbotten. [Blogg]:* <https://kulturmiljonorrbotten.com/2020/08/28/rodockragravar-i-norrbotten/> [2020-08-28]

Liedgren, Lars (1991). *Fornlämningar inom 1990 års inventeringsområde i Överkalix socken. Riksantikvarieämbetet, Fornminnesavdelningen, Regionkontoret i Luleå. Arbetshandlingar och PM Nr 1991:2.*

Liedgren, Lars (1994). *En senmesolitisk stensättning med rödockra. Arkeologisk undersökning av fornlämning 805:1, Finnäset 1:6, Manjärv, Älvsby socken, Norrbottens län, Västerbottens landskap. Riksantikvarieämbetet, Fornminnesavdelningen, Regionkontoret i Luleå. Arbetshandlingar och PM Nr 1993:17.*

Liedgren, Lars (1995). *Arkeologiska utgrävningar vid Ansvar, Överkalix socken, Norrbottens län, 1995. Arkeologisk delundersökning av Raä 393:1, stensättning med rödockra, Raä 393:2, boplatslämning, samt Raä 400 (obs egentligen Raä 977:3), boplatsvall. Silvermuseet, rapport 11.*

Liedgren, Lars (1996). *Arkeologiska utgrävningar vid Ansvar, Överkalix socken, Norrbottens län, 1996. Arkeologisk slutundersökning av Raä 393:1, stensättning med rödockra, samt fortsatt delundersökning av Raä 393:2, boplatslämning. Silvermuseet, rapport 12.*

Liedgren, Lars (2014). *Rödockragravar i Norrbotten. I: Ramqvist, Per H (red). Arkeologi i Norr 14. Umeå universitet, Institutionen för idé och samhällsstudier. Umeå.*

Palmbo, Frida (2022). *Rödockragraven i Ligga. [Blogg]:* <https://kulturmiljonorrbotten.com/2022/09/16/rodockragraven-i-ligga/> [2022-09-16]

Palmbo, Frida (2023). *Fortsatt räddningsundersökning av rödockragraven i Ligga. [Blogg]:* <https://kulturmiljonorrbotten.com/2023/06/02/fortsatt-raddningsundersokning-av-rodockragraven-i-ligga/> [2023-06-02]

Nya avhandlingar

Samfundet gratulerar alla nydisputerade!

Anders Bornfalk Back försvarade fredagen den 7/10 lyckat sin avhandling *Från stenkrigare till borgjarl. Befästningskonsten i östra Sverige, 375-750 e.Kr.* i Uppsala. Här med handledare Anders Kaliff och bihandledare Charlotte Hedenstierna-Jonson. Opponent var Ingrid Ystgaard från Institutet för historiske og klassiske studier vid NTNU i Trondheim.

Ladda ner och läs: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1789037/FULLTEXT01.pdf>

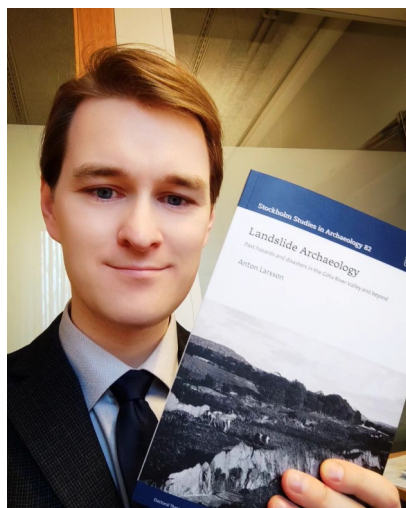
Carina Bennerhag, vid Enheten för historia vid Luleå Tekniska Universitet, försvarade fredagen den 10/11 lyckat sin avhandling *Steel Making Hunter-Gatherers in Ancient Arctic Europe*. Opponent var Marianne Skandfer

Ladda ner och läs: <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:ltu:diva-101315>

Anton Larsson försvarade fredagen den 24/11 framgångsrikt lyckat sin avhandling *Landslide Archaeology: Past hazards and disasters in the Göta River Valley and beyond* vid Stockholms universitet. Opponent var Christina Rosén, Statens historiska museer.

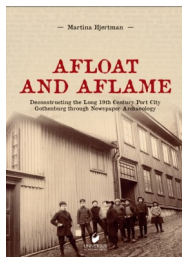
Ladda ner och läs: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1803173/FULLTEXT01.pdf>

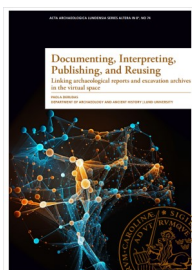
Andra avhandlingar under 2023

Avhandlingar i arkeologi

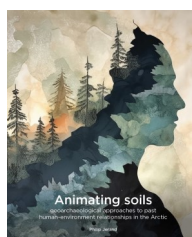
Martina Hjertmans *Afloat and Aflame. Deconstructing the Long 19th Century Port City Gothenburg through Newspaper Archaeology.*

Avhandlingen finns digitalt här: <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/74212>

Paola Derudas *Documenting, Interpreting, Publishing, and Reusing: Linking Archaeological Reports and Excavation Archives in the Virtual Space.*

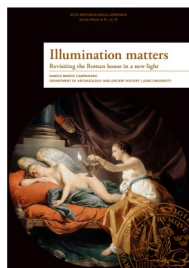
Avhandlingen finns digitalt här: <https://www.lu.se/lup/publication/25b31d91-1787-4ebe-ac7d-302ed14f4dc6>

Philip Jerands *Animating soils: geoarchaeological approaches to past human-environment relationships in the Arctic.*

Avhandlingens kopia finns digitalt här: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1786966/FULLTEXT01.pdf>

Avhandlingar i antikens kultur och samhällsliv

Danilo Marco Campanaros *Illumination matters. Revisiting the Roman house in a new light,*

Avhandlingens kopia finns digitalt här: <https://portal.research.lu.se/en/publications/illumination-matters-revisiting-the-roman-house-in-a-new-light>

Saknas några avhandlingar? Tipsa oss gärna. Redaktionen är beroende av att få tips och bilder från disputationerna.

UPPROP

Samfundet söker:

**En resesamordnare,
och förslag på hur framtiden
för samfundets resor ska se ut**

Vill du bidra eller har förslag, hör av dig till:
info@arkeologiskasamfundet.se

Gjallarhornet behöver material!

Gjallarhornet ges ut fyra ggr per år och är Svenska arkeologiska samfundets språkrör. Det skickas ut som PDF till samfundets medlemmar och finns även tillgängligt för alla digitalt.

Allt material som rör svensk arkeologi och är intressant för samfundets medlemmar är av intresse. T.ex.:

- Information om kommande seminarier, konferenser mm, men även rapporter från dem. Även kortare notiser är av intresse.
- Projektpresentationer eller projektresultat som är intressanta att sprida till medlemmarna. Detta inkluderar resultat från arkeologiska forsknings- eller slutundersökningar
- Anmälningar av, eller diskussion om, nya böcker.
- Debattinlägg, diskussioner osv. kring svensk arkeologi.

Intressant information kan också spridas via samfundets Facebook-sida.

Kontakta Gjallarhornets redaktörer:

Jhonny Therus (jhonny.therus@arkeologgruppen.se) och

Per Nilsson (per.nilsson@ostergotlandsmuseum.se)

via email rörande möjligheten att få material publicerat i Gjallarhornet och/eller via digitala media.

Den gyllene skärsleven

Nominera 2023 års bästa rapport

Kom ihåg att nominera 2023:s bästa arkeologiska rapport till Svenska arkeologiska samfundets årliga rapportpris, Den gyllene skärsleven! Deadline närmar sig nämligen med stormsteg: den 1 februari!

Har ni skrivit eller läst den där arkeologiska rapporten som lyfter en oansenlig lämning till ett större sammanhang eller som bidrar med den där sista pusselbiten som ger förståelse för helheten? Är det en rapport som gör resultaten lättförståeliga för allmänheten och lättanvända för forskarsamhället? Nominera i så fall rapporten för Den gyllene skärsleven! Det är Svenska arkeologiska samfundets pris för att uppmärksamma värdet i det hantverk som en välunderbyggd, välskriven och välstrukturerad rapport utgör och den roll rapporten spelar i den fortsatta forskningsprocessen.

Är du intresserad av att nominera en rapport? Följ då länken här nedan för mer information om hur du kan gå till väga och vilka regler som gäller: <http://www.arkeologiskasamfundet.se/reportprize.html>

Vi ser mycket fram emot att läsa era nomineringar!

Sök Svenska Fornminnesföreningens stipendier!

Svenska Fornminnesföreningen delar varje år ut stipendier ur sex fonder:

Aron Anderssons fond stödjer forskning i medeltidens konst och kulturhistoria.

Birger Nermans fond stödjer forskning inom förhistorisk, särskilt nordeuropeisk, arkeologi.

Hildebrandsfonden stödjer forskning i nordisk arkeologi, förhistorisk och medeltida numismatik samt medeltidens konsthistoria.

Inga Sernings fond stödjer forskning inom svensk förhistorisk eller medeltida metallurgi.

Ingrid Nords fond stödjer forskning som omfattar naturvetenskapliga undersökningar och analyser.

Jan Peder Lamms fond stödjer forskning på området Nordens järnålder med inriktning mot arkeologi och bildkonst.

Ansökan ska innehålla:

- Uppgift om namn, personnummer, e-postadress samt bank- eller postgironummer.
- En kortfattad redogörelse av forskningsuppgiftens art, målsättning och tänkta genomförande.
- Det sökta beloppets storlek med kostnadsberäkning.
- Uppgift om medel för samma ändamål erhållits tidigare eller söks samtidigt i annan fond.
- Uppgift om forskningsuppgiften ingår i doktorandarbete.
- Ange ej vilken enskild fond som ansökan avser. Undantag är Ingrid Nords fond som *skall* anges.

Blankett för stipendieansökan kan laddas ned från www.fornminnesforeningen.com men även självständigt formulerade ansökningar beaktas. I ansökan ska då de uppgifter som efterfrågas ovan ingå.

Ansökan ska ställas till:

Svenska Fornminnesföreningen/Stipendier
Stockholms universitet
Historiska institutionen
SE-106 91 Stockholm
eller till stipendier@fornminnesforeningen.com

Din ansökan ska vara inne senast den 31 januari 2024. Besked till dem som beviljats medel ges före utgången av maj månad samma år. Föreningen delar ut bidrag upp till 10 000 kr per ansökan. Bidrag ges inte till tryckkostnader. Doktorandarbeten prioriteras. Vunna resultat ska återrapporteras inom ett år efter att medel utbetalats.

Frågor? Kontakta stipendiesekreterare Nanouschka Myrberg Burström, nanouschka.burstrom@ark.su.se.

Utlysning

Av medel från Rosa Tengborgs stipendiefond 2024

Svenska arkeologiska samfundet utdelar medel från Rosa Tengborgs fond till yngre svenska arkeologer, som vill delta i undersökningar utomlands eller som där vill bedriva arkeologiska studier. Medel kan också delas ut till yngre utländska arkeologer, som vill delta i undersökningar och bedriva studier i Sverige. Företrädesvis utdelas stipendier till forskare som inte uppnått 35 års ålder.

Totalt utdelas denna gång 20 000 kr.

- Behörig att söka stipendium är den som arbetar inom Samfundets intresseområde och innehar minst 90 hp i arkeologi eller angränsande ämne (för utländsk sökande motsvarande kompetens).
- Ansökningstiden utgår den **18 februari 2024**. Beslut om stipendier tas av Svenska Arkeologiska Samfundets styrelse och mottagare meddelas efter Samfundets årsmöte.
- Ansökan skall innehålla CV, resplan och kostnadsberäkning samt uppgift om den sökandes forskningsinriktning och resans syfte.
- Resan skall anträdas under 2024.
- Kortfattad reseberättelse skall tillställas Samfundets styrelse senast 2 månader efter resans slut. Denna kommer att publiceras i Gjallarhornet.

På senare år har stipendier utdelats för resor till bland annat utgrävning i Baskien, inventering på Åland, praktiktjänst i Nafplion, samt för konferens i Oslo.

Välkommen med din ansökan!

Vänligen,
Svenska Arkeologiska Samfundets styrelse
genom Gustav Wollentz, stipendiesekreterare

Ansökan skickas till:

Epost:
gustav.wollentz@nckultur.org

Postadress:
Gustav Wollentz
Regementsgatan 26A
831 35 Östersund

Nästa nummer av Gjallarhornet!

Deadline för nästa Gjallarhornet är den **5 mars**. Vi välkomnar gärna bidrag från våra medlemmar! De skickas till Jhonny Therus eller Per Nilsson med e-post: jhonny.therus@arkeologgruppen.se och per.nilsson@ostergotlandsmuseum.se.

Gjallarhornet distribueras numera endast via e-post som pdf. Senaste numret liksom äldre årgångar finns också för nedladdning på Samfundets hemsida:

<http://www.arkeologiskasamfundet.se/gjallarhornet.html>.

OBS! Glöm inte att meddela Samfundet om du byter e-postadress eller postadress. På så vis missar du inte utskick av Gjallarhornet eller annan information. Skicka dina uppgifter om byte till info@arkeologiskasamfundet.se

OBS! Om du inte längre vill ha Gjallarhornet skickat till dig, vänligen meddela även detta till info@arkeologiskasamfundet.se så stryks ditt namn från utskickslistan.

Vill du bli ledamot i Svenska Arkeologiska Samfundet?

Är du aktiv inom det arkeologiska fältet och vill hålla dig uppdaterad om vad som sker inom dess olika grenar? Vill du vara med och utveckla Samfundets verksamhet eller delta i dess olika aktiviteter? Då välkomnar vi varmt din ansökan om medlemskap. Vi vänder oss till dig som arbetar med arkeologi inom till exempel arkeologisk uppdragsverksamhet, på universitet, museer och länsstyrelser, studerar på avancerad nivå eller är antagen till forskarutbildning.

Medlemsavgiften är sedan en tid tillbaka 200 kr/år. Som medlem får du regelbundet nyhetsbladet Gjallarhornet samt inbjudan till möten, seminarier och temaresor.

Ansökan mailas till:

ledamot@arkeologiskasamfundet.se

När du har fått besked om att ansökan godkänts sätter du in årsavgiften 200 kr på:

Kontonummer: Plusgiro 351210-0

Betalningsmottagare: Svenska Arkeologiska Samfundet. På första inbetalningen, ange ”ny medlem”, namn, adress och e-post.
